

PETR MAREŠ

KONSENSUÁLNÍ PŘÍSTUP K DEFINICI CHUDOBY

Chudoba a nerovnost

I když chudoba a nerovnost jsou vzájemně spjaty, nejde nutně o totožné pojmy. Popisujeme-li společnost v pojmech rovnosti a nerovnosti, popisujeme ji především ve vzájemných vztazích mezi jedinci, stratifikovanými sociálními pozicemi a skupinami, vrstvami, či třídami majícími rozdílnou moc, bohatství, příjem. Jde o nerovnost v distribuci sociálních zisků, privilegií, prestiže, ale i míry možné participace na životě společnosti.¹ Jaký je vlastně vztah mezi nerovností a chudobou?

Existence chudoby je spojena s existencí nerovnosti, ale chudoba není prostě jen nerovností (alespoň v absolutním pohledu může existovat nerovnost bez chudoby a chudoba bez nerovnosti). Chudoba není pouhým životním stavem, ale neakceptovatelným stavem života. Někteří autoři (Alcock, 1993) považují za nejdůležitější rozdíl mezi oběma pojmy to, že nerovnost je deskriptivní pojem (stav, jehož akceptovatelnost je věcí mínění), zatímco chudoba je pojem zatížený hodnocením (neakceptovatelnost chudoby plyne z deprivace,² kterou je charakterizována). Chudoba není jen výsledek extrémní nerovnosti, ale je neakceptovatelnou nerovností. Je deprivací, ať již v absolutním slova smyslu (fyzické strádání, na které kladou důraz například Rowntree či Sen) či v subjektivním slova smyslu (sociální strádání, na které klade důraz zejména Townsend). Být chudý znamená mít inferiorní, nežádoucí status, ocitnout se v nežádoucí životní situaci. Může to znamenat nejen možnost uspokojit jen minimální rozsah potřeb, ale mít i nižší aspirace a očekávání, co se týče rozsahu těchto potřeb.

Řada autorů, jako Townsend (1979) či Spicker (1993) a další, zdůrazňuje, že chudoba není konceptem popisujícím určitý druh vlastností, které lidé mají či ne-

---

1 Nerovnost třídní u Karla Marxe, nerovnost třídní, statusová a nerovnost moci u Maxe Webera.

2 V tomto článku není pojem deprivace záměrně do hloubky diskutován, jde o samostatné téma rozsáhlé stati. Je však významným konceptem i ve vztahu ke konsenzuálnímu vymezování chudoby.

mají, ale konceptem popisujícím souhrn určitých podmínek, v nichž se ocitají. Protože odpovědnost za tyto podmínky je často připisována společnosti, nebývá chudoba chápána jen jako popisná kategorie. Mnohdy se naopak zdůrazňuje, že jde o kategorii morální, o sociální problém a výzvu pro společnost. Swaan (1988) dokonce nemluví o společnosti jako celku, ale o protipólu chudoby – bohatství, když konstatuje, že problém chudoby není problémem chudých. Problémem chudých je přežít, problém chudoby je problémem bohatých. V tomto smyslu chudoba je dnes i centrálním bodem každé sociální politiky (je tedy i politickou kategorií). Na druhé straně definice chudoby do značné míry závisí právě na této sociální politice, a její filozofii. Porozumění chudobě nelze oddělit od porozumění sociální politice, která je budována jako odezva na ni. Někteří autoři konstatují, že chudoba je z velké části, ne-li zcela, produktem sociální politiky, jejíž pomocí stát kontroluje a podřizuje disciplíně své občany prostřednictvím strachu z chudoby (uvažuje o tom Foucault, ale i další). Stejně tak nelze chudobě porozumět bez porozumění jejího konceptu, který si společnost vytváří a o jehož obsahu dosahuje určitého konvenčního konsensu.

Ideologie chudoby

Chudoba je tedy nejen existenčním stavem, ale i politickým a praktickým konceptem,³ je předmětem společenských stereotypů a postojů, i sociálního jednání řady aktérů. Koncept chudoby nejenže popisuje určitý stav věcí, ale implikuje též i určitou představu o jejích příčinách a důsledcích, o obsahu chudoby, o sociálním statusu chudých, neboli o souboru jejich oprávnění a o jejich prestiži. S tím vším je spojena i představa adekvátní reakce společnosti na chudobu, která je obvykle vnímána prostřednictvím vyhraněných ideologií. Existují přinejmenším dvě základní ideologizované koncepce chudoby, vymezující odlišně její příčiny a implikující odlišné reakce na ni (ale také různý status a různou prestiž chudých).

a) Chudoba jako důsledek uspořádání společnosti (důsledek nerovnosti ve společnosti).

Podle této koncepce jsou příčiny chudoby ve vztahu k chudým „externalitami“, nad kterými tyto osoby nemají žádnou kontrolu. Chudoba není výsledkem jejich osobní nedostatečnosti, ale sociálních sil, které udržují sociální řád, v kterém jsou někteří bohatými a jiní chudými. V tomto pojetí je chudoba spojena především s třídním statusem. Být chudým znamená zejména být na dně společnosti z hlediska příjmu, z hlediska spotřeby a s ní svázaného blahobytu i z hlediska společenské prestiže, ale také z hlediska prostoru pro rozvoj osobnosti a participaci na společenském životě. Chudí jsou zejména ti, kdo se pohybují na sekundárním trhu práce (bez vzdělání, bez kvalifikace a dalších dovedností), kde nízké mzdy velmi

³ Je předmětem sociálních ideologií a politického boje, ale i předmětem administrace státní správy a sociálního jednání různých občanských aktivit.

často nejsou postačující pro uspokojení všech potřeb, které v dané společnosti tvoří obvyklý životní standard. Chudí jsou i lidé závislí na na podporách a penzích. Zejména jsou však chudými nezaměstnaní. „Být chudý sice neznamená být nutně nezaměstnaný“, ale pro většinu nezaměstnaných „být nezaměstnaný znamená být i chudý“.

V tomto zorném pohledu ovšem „být starý nebo nemocný“ není příčinou chudoby, stejně jako jí není „být nezaměstnaným“. Existuje zde korelace, koincidence, nikoliv však kauzální vztah mezi těmito charakteristikami a chudobou. To, co způsobuje něčí chudobu není to, že se tato osoba (rodina) nachází v určitých sociálních okolnostech, ale proč se v nich nachází. Chudoba může být chápána jako nutný, ale nežádoucí důsledek tržní ekonomiky, jako součást incentivů pro její rozvoj. Může se také jevit jako výsledek působení strukturálních sociálních sil, politických chyb či nedostatku politické vůle odstranit ji. To lze chápat jako důsledek chyb a nedostatečnosti jednotlivých úředníků sociálního státu, chybné struktury či praktik institucí sociálního státu, chyb sociální politiky a nevyjasněnosti či chybné koncepce cílů, kterých má tato sociální politika dosáhnout. Tato ideologie implikuje potřebu společnost reformovat. Chudoba ovšem může být v tomto pojetí chápána také jako rozsáhlý a trvalý jev zasahující většinu populace v důsledku sociální nerovnosti a nespravedlnosti, spočívajících v charakteru základních stratifikačních mechanismů společnosti postavené na soukromém vlastnictví a tržní ekonomice.⁴ To implikuje snahu společnost revolučně změnit odstraněním nerovnosti v distribuci vlastnictví, příjmu a moci. Nakonec zde chudoba může být viděna i jako důsledek nešťastné koincidence fatálních sil. Může se jevit jako životní smůla či jako nezbytná daň pokroku, jako normální (byť smutný a znepokojivý) stav bez vztahu ke konceptu sociální spravedlnosti či charakteristikám chudých. Toto pojetí implikuje fatalistický postoj k chudobě.⁵

b) Chudoba jako výsledek lenosti, nedostatku vůle, nepředvídatosti a špatných morálních vlastností chudých.

Do této skupiny patří genetická vysvětlení, která spojují chudobu s předpokládaně zděděnými biologickými či psychickými charakteristikami, vysvětlení psychologická, vztahující chudobu k osvojeným osobnostním rysům i vysvětlení sociologická operující se sociální dědičností (základem je zděděný status) a vlivem okolního prostředí na vznik a obsah chudoby i na životní strategie chudých. Sociální vysvětlení tohoto typu má dlouhou tradici zejména v anglosaském světě, založenou ve středověkém rozlišování mezi práce neschopnými chudými a chudými,

⁴ Často, ale ne nutně, jsou v této optice chápány zmíněné mechanismy jako nespravedlivé – o chudobě se uvažuje v souvislosti s konceptem sociální spravedlnosti. Chudoba je chápána jako nutný a nežádoucí důsledek tržní ekonomiky a proto jako pádný důvod pro odstranění této ekonomiky. Na druhé straně může být chápána v podobě strachu z chudoby jako mocný stimul soukromé iniciativy. Musíme si uvědomit, že chudoba a bohatství jsou spříazené pojmy, a že v obou případech jde o sociální vztah.

⁵ Nachází to výraz v tom, co bylo označeno jako kultura chudoby (Lewis, 1968).

kteří jsou schopni pracovat.⁶ U druhé kategorie osob se často předpokládá, že si svoji chudobu zavinili sami svou leností, nedbalostí, neprozíravostí (nespořili, nepojistili se, neinvestovali do vzdělání ap.), či dokonce svým nemorálním nebo kriminálním způsobem života.⁷ Chudoba je jednoduše podezřelá a chudí jsou podezíráni, že si nejen svoji chudobu sami zavinili, ale také z toho, že chtějí žít na úkor těch schopnějších, poctivějších a tvrdě pracujících.

Rozlišování mezi pracujícími a nepracujícími chudými (mezi „deserving a undeserving poverty“) má dosud v řadě zemí silné zázemí ve společenských stereotypch a ovlivňuje obraz chudoby a chudých v očích majoritní populace, stejně tak jako ovlivňuje její postoj k chudobě a chudým. Přetrvávání tohoto rozlišení ve veřejném mínění konstatovali například Golding a Middleton (1982), kteří našli ve veřejnosti rozšířené přesvědčení o zneužívání sociálních podpor, přeceňování jejich výše a vysoký stupeň hostility vůči jejich příjemcům. Souhlas se sociálními podporami je ve veřejnosti obecný jen v případě starých a nemocných. Naopak, jen málo osob souhlasí s jejich vyplácením dlouhodobě nezaměstnaným. Celkovou tendencí veřejného mínění, kterou Golding a Middleton (1982) zjistili, bylo podceňování potřeb chudých rodin. To souvisí s obecnější otázkou rozsahu oprávnění,⁸ které je veřejnost ochotna chudým přiznat, neboli s vymezením jejich sociálního (byť inferiorního) statusu.

K pohledům na chudobu tohoto typu patří také přesvědčení o vlivu rodiny či komunity na šíření se chudoby a na mechanismus udržování lidí v chudobě. V teoretičtější rovině ho reprezentuje koncept cyklu či koloběhu chudoby („cycle of poverty“, respektive „cycle of deprivation“). Podle tohoto konceptu se chudoba generuje především sama ze sebe. Neadekvátní rodinná výchova, nízké aspirace a nevhodné rodinné prostředí i prostředí sousedství a širší komunity ovlivňují negativně hodnotový systém dětí. Chudoba se v takovém prostředí stává normou a očekávaným způsobem života, lidé si zde neosvojují hodnoty vedoucí ke snaze o únik z tohoto prostředí. Vzniká tak kultura, v které se lidé sice naučí vyrovnat se se svou chudobou (žít v ní), ale bohužel se přitom naučí i akceptovat ji jako normální stav, z něhož není úniku. Jsou chudými, protože se na chudobu adaptovali, protože mají kulturu chudých (Lewis, 1968). Nedostatek vnitřních incentívů k odpoutání se od této kultury je posílen nedostatkem vhodných příležitostí k tomuto

⁶ Je to rozlišování mezi „deserving“ a „undeserving“ chudobou, které bylo donedávna základním kritériem pro diferenciaci oprávnění k dávkám welfare state, pro jejich obsah a formu rozhodování o oprávněních na ně (stopy tohoto kritéria jsou v sociální politice stále zřetelné i dnes). Existuje i jasná souvislost mezi touto diferenciací a dichotomizací dávek welfare state na „means tested“ a plošné.

⁷ Tato chudoba byla proto také tradičně předmětem represivního zacházení, jak o tom píše řada beletristů (Dickens a další), či sociálních vědců (Foucault a další). Filozofie welfare state byla dlouho (a dosud je) založena na předpokladu, že podpory poskytované „undeservig“, neboli nepracujícím chudým, by jim neměly zaručit stejný status jaký zaručuje minimální mzda na trhu práce.

⁸ Entitlements, neboli legitimizace přístupu k určitým komoditám, službám a aktivitám, o nichž mluví Sen (1981) a následně Dahrendorf (1990).

odpoutání.⁹ Tento koncept je ovšem kritizován jako zastřená ideologie majoritní populace (kultura závislosti těch, kdo prostřednictvím sociálních dávek spotřebovávají bohatství společnosti, v kontrastu s kulturou podnikavosti těch, kdo je vytvářejí).

Jak se chudoba vymezuje a měří

Měření chudoby¹⁰ je závislé na způsobu jejího vymezení. Neměříme nikdy chudobu jako takovou, ale měříme pouze její jednotlivé koncepty. V zásadě můžeme používané míry chudoby klasifikovat jako:

- Absolutní či relativní (měříme-li chudobu prostřednictvím nějakého stanoveného standardu minimálního příjmu či minimální spotřeby nutné k fyzickému i sociálnímu přežití, nebo adekvátností uspokojování potřeb ve vztahu k nějakému standardu charakteristickému pro většinovou populaci).
- Objektivní či subjektivní (je-li míra stanovena ve vztahu k nějakému životnímu základu, či je-li vyjádřením osobního pocitu chudoby).
- Přímé či nepřímé (je-li chudoba měřena nedostatkem určitých statků a služeb – respektive nedostatkem jejich spotřeby, či nedostatečnými příjmy, tuto spotřebu limitujícími).
- Expertní či konsensuální (je-li chudoba určena na základě posouzení expertů či je-li určena na základě veřejného konsensu „přirozeně“ sdíleného či dosaženého vyjednáváním).

Každé rozlišení je ovšem jen orientační a jednotlivá kritéria lze pro zařazení konkrétních typů měření chudoby uplatnit současně. Chudoba chápaná jako stav deprivace může být považována za nepřímou míru, pokud se tato deprivace měří prostřednictvím „chybějícího“ příjmu, či přímou míru, jestliže se měří prostřednictvím „chybějící“ spotřeby. Může být objektivní, jestliže ji určují experti či veřejnost (rozdílení mezi mírami expertními a konsensuálními), nebo subjektivní, určují-li míru své deprivace samotné deprivované subjekty.

Diskuse o tom, zda chudoba je vymezena absolutně či relativně, je v praktické sociální politice vedena po dlouhý čas. V sociologii na tento problém upozornil již Simmel (1908–1971), který chudobu vymezil jako relativní. Podle něho nejsou chudými jen ti, kdo jsou na dně společnosti. Chudobu lze nalézt v každé sociální vrstvě (každá společenská vrstva má „své dno“). Jestliže totiž některé osoby pa-

⁹ Chybí zde například nejen přesvědčení o hodnotě vzdělání a tedy snaha o získání vzdělání (obecně snaha o vymanění se z chudoby), ale i kvalitní školy, které by odpovídající vzdělání poskytovaly.

¹⁰ Připomeňme si zde jen, že problém měření chudoby spočívá především v určení konceptu chudoby, ve výběru vhodných indikátorů, ale i ve stanovení hranice chudoby v úrovni příjmů, distribuci výdajů či v položkách spotřeby („poverty line“ či „poverty „threshold“), ve vymezení jednotek (jedinec, rodina či domácnost) a volbě měřicích škál umožňující porovnávání jednotek (rodin, domácností) o různé velikosti a struktuře (tzv. ekvivalenční škály).

třící k určité sociální vrstvě mají méně než její ostatní příslušníci, je pravděpodobné, že se takto handicapovaní cítí být chudými. Proto je také Simmel skeptický k výsledku úsilí odstranit chudobu ze společnosti. I když se zlepší životní situace osob na dně společností, zůstane v každé z existujících sociálních vrstev mnoho osob, kteří se budou stále cítit chudými, neboť budou svoji situaci poměřovat situací úspěšnějších příslušníků vlastní vrstvy. Z tohoto pohledu nelze odstranit chudobu tím, že se zdvojnásobí či ztrojnásobí všechny příjmy. S růstem příjmů poroste i rozsah nových potřeb a pocit chudoby zůstane. Je to nejen proto, že lidé porovnávají navzájem svoji situaci, ale také z praktických důvodů. Je-li na telefonu závislá možnost získat práci a tedy příjem, je jeho vlastnictví nutnou sociální potřebou a nikoliv věcí nadstandardního konzumu.

Relativní koncept představuje problém chudoby v bohaté společnosti. Základní potřeby všech členů společnosti jsou v ní uspokojovány. Neexistuje zde (nebo existuje jen zcela marginálně) extrémní bída spojená s hladověním a úmrtím. Část populace je však přece jen vyloučena z účasti na „běžném“ standardu spotřeby ve společnosti,¹¹ v níž žije. Townsend (1979) podal klasickou definici chudoby tohoto typu v souvislosti se svým konceptem chudoby jako stavu deprivace.¹² Chudoba je vymezována porovnáváním těch, kdo jsou chudí, s těmi, kdo chudými nejsou. Relativní pojetí chudoby definuje chudobu v pojmech jejího vztahu nikoliv vůči absolutně vymezeným životním potřebám, ale vůči jejich standardům, existujícím ve společnosti. Luxembourg Income Study například vymezuje chudobu srovnáním průměrného osobního příjmu v rodině na hlavu s rozložením příjmů ve společnosti. Townsend (1979) používá pojmu relativní chudoby jiným způsobem. Hovoří o ní jako o formě relativní deprivace, absenci nebo neadekvátnosti stravy, standardů oblékání, bydlení, služeb a aktivit, které jsou obvyklé ve společnosti.¹³

Absolutní koncept chápe naopak chudobu jako minimální životní úroveň nezbytnou k holému existenčnímu přežití. Absolutní chudoba nemusí být zrovna zápasem o udržení života, i když v delší perspektivě a bez poskytnutí pomoci k ohrožení života může vést. Je spojena s úplným nedostatkem prostředků pro uspokojení prakticky všech potřeb. Joseph a Sumption (1979) konstatují, že absolutní standard znamená definici chudoby základními životními potřebami¹⁴ těch,

¹¹ Jejich příjmy a jiné zdroje jsou tak nízké, že vylučují jedince i rodiny nejen z obvyklé spotřeby, ale i z obvyklých životních aktivit a z aspirací na obvyklé životní vzorce. Chudými jsou, z tohoto pohledu, osoby, jejichž celkové zdroje klesnou na podstatně období pod obvyklý průměr společnosti, v níž žijí.

¹² Již Runciman (1966) konstatoval, že jedinec či rodina jsou deprivováni, jestliže nemají určitou pozici (nemohou si dovolit určitá zboží a služby), vidí jiné osoby jež tuto pozici (zboží a služby) získaly a předpokládá reálnost snahy této pozice dosáhnout. Pocit relativní deprivace je spojen s existencí a znalostí referenčních osob či sociálních skupin a je ovlivněn předchozí situací a pozicí jedince či rodiny.

¹³ To implikuje rozlišování nepřímého a přímého měření chudoby, které bude dále diskutováno.

¹⁴ Do jisté míry je i absolutní definice chudoby v jistém smyslu relativní. Co je nutné k udržení života přece jen do určité míry závisí na místě a čase, ale i na schopnosti zacházet se zdroji. V tomto smyslu i Rowntree (1936), který jako klasik studia chudoby

kdož jsou chudí, a nikoliv ve vztahu k potřebám a výdajům těch, kdo chudí nejsou.

Zastáncem absolutního přístupu je i Sen (1983), který napadl relativní míry chudoby.¹⁵ Podle něho se mění úroveň chudoby s tím, jak společnost bohatne či chudne. Při relativní míře nemusí recese znamenat změnu rozsahu chudoby, neboť obecný standard klesá spolu se standardem chudých. Naopak, v bohaté společnosti mohou chudí měnit každý rok své auto. Potom ovšem není jasné, jak se liší pozice chudých od pozice méně zámožných v nerovné společnosti. Sen argumentuje tím, že „poverty line“ by měla být definována tak, aby reprezentovala nejen úroveň, na které osoba nemůže zajistit nutnou výživu, ale i úroveň, na které nemůže dosáhnout adekvátní participace na aktivitách komunity a není ušetřena pocitu zahanbení či studu („shame“) plynoucího z vědomí neschopnosti dostat společenským konvencím.

Tento koncept použil již v 18. století Adam Smith („nemít kožené boty či dokonce košili jako destrukce důstojnosti osoby“). Zkušenost „zahanbení – studu“ označuje Sen za to, co dělá osobu (rodinu) chudou.¹⁶ Statky, které jsou nutné k tomu, aby se člověk tomuto pocitu vyhnul, mohou být různé v různých dobách i v různých společnostech, ale sám tento nedostatek je absolutní a proto konstituuje stav chudoby. V tomto pojetí je chudoba zvláštním statutem, odlišným od pouhého stavu menší zámožnosti. Není to relativní problém „stydět se více než ostatní“, ale absolutní problém „muset pociťovat stud jako takový“. Sen přitom hovoří o „neredukovatelném jádru“ potřeb. Jedním z jeho prvků jsou výživa a hlad. Jestliže existují, existuje chudoba bez ohledu na to, jaký je obraz relativní chudoby. Sen zavádí ve vztahu k chudobě koncept schopnosti fungovat ve společnosti („capability of function“) ve smyslu nutnosti používat ve společnosti dostupné formy stravování, dopravy ap. s ohledem na nutnost participace na společenském životě.¹⁷

založil určení základních potřeb (výživy) na vyjádřeních expertů, rozlišil mezi primární a sekundární chudobou. první vztáhl k nedostatku zdrojů, druhou k neschopnosti využít je. Konec konců také jestliže příjem společnosti roste a sociální standard se zvyšuje, zboží, které je primárně kupováno lidmi s omezenými zdroji, se pravděpodobně stávají méně dosažitelnými. Chudí musí spolu s ostatními platit více za kvalitnější zboží.

15 Viz jeho polemika z Townsendem (Sen, 1985a a Townsend, 1985). Spicker (1993) je ovšem přesvědčen, že dichotomie mezi absolutní a relativní chudobou je založena na falešné či alespoň neadekvátní interpretaci druhů pozic, které si lidé osvojili. Absolutní model předpokládá stálost potřeb v čase a jejich chápání bez vztahu k sociálnímu okolí.

16 Statky a aktivity, které jsou potřebné k tomu, aby se člověk této zkušenosti vyhnul, mohou být v různých společnostech, ale i uvnitř jedné společnosti různé – pocit zahanbení je však absolutní.

17 V některé společnosti, kde získání a udržení příjmu nezbytně vyžaduje mobilitu a tedy automobil, může vlastnictví automobilu patřit k takovému neredukovatelnému jádru potřeb, zatímco v jiné společnosti auto představuje nedosažitelný symbol bohatství. Alcock (1993) ovšem případně připomíná, že obě definice nesou v sobě prvky definice protikladé. Absolutní definice nezbytně zahrnuje i relativní soudy (aby mohla být aplikována na konkrétní společnost) a relativní definice požaduje absolutní jádro (aby odlišila chudobu od nerovnosti). Sám Sen (1983) konstatuje, že chudoba je absolutním pojmem v prostoru způso-

S rozlišením mezi absolutní a relativní chudobou souvisí i rozlišení mezi objektivní a subjektivní perspektivou, v níž je chudoba definována. Je to otázka poměrování se členů společnosti navzájem (spíše relativní koncept), či k určitému nezbytnému (spíše absolutní koncept) či žádoucímu životnímu standardu (koncept míchající absolutní a relativní prvky vymezení) uvnitř této společnosti. Je to také otázka poměrování se určité společnosti v tomto ohledu s jinými společnostmi. V případě subjektivního konceptu může být chudoba vymezována například z názorů členů společnosti, kteří jsou dotazováni na výši minimálního příjmu nezbytného pro zajištění životních potřeb. Jde například o tzv. „Minimum Income Question“ (MIQ). „*What is the minimum amount of income that your family (household), in your circumstances, needs to be able to make ends meet?*“ Jaký příjem lidé potřebují, aby mohli žít bez problémů (live without problems), nebo uspokojit své potřeby (to make ends meet), či považovat se za skutečně chudé (consider themselves really poor)?

Na této otázce je postaveno odvození tzv. „Leyden Poverty Line“ respektive „Subjective Poverty Line“ vytvořené na Leydenské Universitě v Nizozemí (Van Praag, 1980). Autoři Leydenské metody se po metodologické diskusi přiklonili k názoru, že nejlepším odhadem „poverty line“ je úroveň příjmů, o které respondenti v průměru tvrdí, že jim dovoluje uspokojit jen jejich základní potřeby. Hranice chudoby je takto odvozena z průměrného příjmu uváděného těmi domácnostmi, jež v odpovědi na otázku „jaký příjem považují pro udržení své domácnosti za zcela nezbytný“, uvádějí svůj současně dosahovaný příjem (Goedhart et al., 1977, Van Praag et al., 1982, Kapteyn et al., 1985, Muffeles, Kapteyn, 1990).

V jiném případě je kladena otázka, na co stačí domácnosti její současný příjem. Zda postačuje na všechno, nebo stačí na všechno, ale vyžaduje hospodařit úsporně, nebo nutí velmi šetřit, aby bylo možno koupit dražší věci, nebo zda představuje dost peněz jen na nákup nejlevnějších věcí, nebo zda stačí pouze na nejlevnější potraviny, či dokonce nezajišťuje dost peněz ani na nákup nejlevnějších potravin. Hranice chudoby se může odvozovat porovnáním této subjektivně vyjádřené situace jedním z výše uvedených výroků s výší příjmu. Určuje se v tomto případě jako průměrný příjem osob, které volily variantu odpovědi „peníze stačí jen na nákup nejlevnějších věcí“.

Další způsob subjektivního měření chudoby představuje škála CPS (vyvinutá v Centre for Social Policy v Antverpách). Tato míra používá vedle Minimum Income Question (MIQ) přiřazení úrovní čistého příjmu k sérii tvrzení o jeho dostatečnosti (seřazených na škále od jeho přebytku přes jeho dostatečnost a nedostatečnost až k jeho extrémní nedostatečnosti pro uspokojení životních potřeb domácnosti). Otázka může být formulována i tak, nakolik respondentovi jeho současný příjem dovoluje vyjít s velkými obtížemi, s obtížemi, s mírnými obtížemi, celkem bez potíží, snadno, či velmi snadno). Pro odvození „poverty line“ jsou

---

bilosti (nemobilita), ale bere na sebe často relativní podobu v prostoru statků (nevládní auto), kterými je tato způsobilost dosahována.

brány příjmy, na jejichž úrovni respondent předpokládá existenční potíže. Je srovnávána odpověď na MIQ a její aktuální příjem (Deleeck, 1989).

K subjektivním mírám chudoby patří i škála sociálního blahobytu (The Socio-Economic Well-Being Scale, neboli SEWB):

1. I can easily make both ends meet
2. I can afford something extra
3. I can only spend a small part of my income freely
4. I experience difficulties in paying for necessary expanses like food and drinks, clothing, living expenses, etc.
5. I can easily pay for commodities like subscriptions, transportation newspaper, telephone, radio/TV
6. I do not have much money left for holidays, a trip, or going out
7. If necessary, I could easily offset financial losses
- 8a. (Unemployed) If I lost my social security benefit I would not have any other way of getting money.
- 8b. (Employed) If I lost my job I would not stand a chance of getting another job
9. It is not easy for me to find a(nother) job that pays decently
10. There are not many opportunities to earn money for my family

Problémem subjektivního vymezení chudoby je, že chudým se může cítit i ten, kdo jím podle „objektivních“ kritérií není. Na druhé straně se může označení za chudého bránit ten, kdo podle stejných „objektivních“ kritérií chudý je. Být chudý totiž znamená v evropské a americké kultuře zaujímat nežádoucí a neakceptovatelný status. Identifikaci se stigmatizujícím statutem se lidé mohou pochopitelně bránit. Často se stává, že „objektivně“ chudí lidé se chudými necítí i proto, že mají nízké aspirace co se týče svých potřeb. Ať již jde o snížení založené na „dobrovolné chudobě“ (nebo lépe na zřeknutí se běžného konzumu), či na nedobrovolné rezignaci na běžné standardy (posuzování svého stavu podle sníženého životního standardu).

To je i jádro námitek, které na adresu subjektivních definic chudoby a hranice chudoby z nich odvozené vznáší Sen (1985). Totiž, že subjektivní hodnocení situace je často ovlivněno psychologickou potřebou minimalizovat rozdíly mezi aspiracemi a realitou a rozdíly dané sociálními rolami a minulými zkušenostmi. Jestliže někdy nacházíme nižší subjektivně vymezenou hranici chudoby spíše u žen než u mužů, spíše u starých osob než u osob mladých, může to odrážet více jejich sociální role a aspirace než jejich „skutečné“ potřeby. Jiná námitka je spojena s již zmíněným rozlišením mezi primární a sekundární chudobou, které vnesl do diskuse o chudobě Rowntree (1901, 1913, 1941). Lidé, kteří tvrdí, že nemají příjmy ani na obstarání nejzbytnějších potřeb, mohou ve skutečnosti své příjmy marnit za zbytné věci – prostě je prohosподаřit.

Sociální definice chudoby

Chudoba je něco, co vychází ze vztahu mezi lidmi. Je proto sociálním vztahem. Je sociálním a kulturním konceptem, nedostatkem toho, co převládající absolutní či relativní kulturní standardy vymezují jako skutečné nezbytnosti. Určité životní položky se ovšem stávají nezbytnostmi pouze tehdy, jestliže jsou za ně společností považovány. Chudoba je proto definována odkazem k mínění společnosti jako celku i k mínění jednotlivých aktérů (včetně státu). Její definice je založena na obecně rozšířeném sociálním konsensu v to, co jsou životní nezbytnosti.¹⁸

Co je chápáno pod pojmem chudoba a kdo má být považován za chudého se liší jak v čase, tak i geograficky, mezi jednotlivými zeměmi. Nicméně existují určité společné rysy, které mohou být brány v úvahu. Chudoba je sociální či kulturní koncept založený na porovnání s převládajícím kulturním standardem chápaným jako konvencí stanovené nezbytnosti života. Jednotlivé položky (předměty, služby) se stávají životními nezbytnostmi tehdy, jestliže jejich nezbytnost společnost akceptuje. Jak konstatují Mack a Lansley (1985), chudoba je tímto způsobem definována odkazem na názor společnosti jako celku, založený na širokém společenském konsensu o tom, co tvoří nezbytnosti života. Chudým je ten, kdo pro nedostatečný příjem tyto nezbytnosti nemá, respektive je nemůže využívat. Máme přitom možnost hledat konsensu o výši příjmu, o míře (rozsahu a struktuře) spotřeby vyjádřenou peněžními příjmy či spotřebou určitých zboží a služeb, či o míře blahobytu. Na jedné straně se tedy nabízí důraz položený na sledování příjmů, na druhé straně důraz na výdaje. Mezi těmito mírami může být značný rozdíl.¹⁹

Můžeme si ovšem položit otázku, zda vůbec může ve společnosti v těchto bodech být konsensu dosaženo. Piachaud (1987) například upozorňuje, že ve společnosti nemusí být žádný reálný konsensus o obsahu, oprávněních ani o rozsahu chudoby. Názory těch, kdo jsou chudí, názory většiny a názory bohatých mohou být rozdílné. Či názory převládnu, to závisí na distribuci moci ve společnosti. Přinejmenším však můžeme předpokládat jakousi oscilaci kolem obecného konsensu a určitou tendenci ke konsensu v jednotlivých společenských vrstvách.

Důležité je v konsensuálním přístupu, neboli v sociální definici chudoby především:

- Vysvětlit procesy zahrnuté v tvorbě rodinných rozpočtů a zkoumání voleb, které před lidmi vyvstávají.
- Porozumět koncepci chudoby, kterou má veřejné mínění, a odhadnout stupeň sociálního konsensu v tomto ohledu,

¹⁸ Co odlišuje tento přístup je zejména otázka, kdo rozhoduje o tom, co lze považovat za životní nezbytnost (na co mají tedy chudí „entitlements“). Preskriptivní definice jsou založeny na mínění expertů (Rowntree, 1901, Beveridge, 1942, Piachaud, 1979, 1981a, Bradshaw, 1987). Konsensuální jsou založeny na odvození nezbytností a tím indikátorů deprivace z široce chápaného veřejného mínění (Mack, Lansley, 1985).

¹⁹ Mnoho aspektů spotřeby není determinováno jen příjmem, což se netýká jen dekomodifikovaných služeb welfare state.

– Hledat konsenzuální hranici chudoby.

Konsenzuální přístup využívá v mnohém koncepty vyvinuté v rámci relativního (ať již přímého či nepřímého) měření chudoby. Veit–Wilson (1987) rozlišuje mezi konsenzuálním přístupem, který se ptá po seznamu nezbytných životních položek („deprivation indicator method“ nebo „item-based measures“) a konsenzuálním přístupem, který se ptá po úrovni nezbytného minimálního příjmu²⁰ („income proxy method“ nebo „income based measures“). Piachaud (1987) a Walker (1987) rozeznávají v rámci tohoto přístupu několik možností:

- a) Jaká úroveň příjmu (výdajů, spotřeby), respektive které položky životního standardu by měla tvořit „poverty line“ (veřejnost má odhadnout adekvátní minimální příjem).
- b) Co si veřejnost myslí, že by mělo být poskytováno na minimální úrovni – žádoucí „poverty line“ (požaduje se na veřejnosti, aby specifikovala seznam nezbytných životních položek²¹).
- c) Co je veřejnost připravena platit prostřednictvím daní jako minimální příjem – the financeable „poverty line“ (požaduje na veřejnosti, aby určila úroveň dávek pro chudé, které je ochotna dotovat ze svých daní)²².

Určitým metodologickým problémem je to, že není totéž ptát se člověka na jeho vlastní situaci a na situaci druhých. Ptát se na to, jaký příjem je nezbytný k tomu, aby se člověk vyhnul chudobě či hodnotit přiměřenost výše sociální podpory těmi, kdo na podpoře nezáží, vede k jiným odpovědím než stejné dotazy kladené na vlastní potřeby respondenta a na jeho vlastní zkušenost se životem z podpory. Přesun pozornosti od potřeb jiných lidí k vlastním potřebám respondentů mění optiku.

Koncepty chudoby v různých typech „Welfare State“

Základem pro rozlišování postoje k chudobě je postoj k redistribuci příjmů a statků ve společnosti.²³ Liberalistický pohled klade důraz na konkurenci mezi

²⁰ Sem patří i již zmíněná „subjektivní míra chudoby“ vyvinutá v průběhu 70. let na Leydenské univerzitě na základě předpokladu, že jsou to právě jedinci, kteří se nacházejí v chudobě, kteří mohou chudobu nejlépe posoudit (Van Praag, 1980). Princip je jasný: pokusit se odhalit, zda existuje ve společnosti konsensus o tom, jaká úroveň čistého příjmu je nezbytná pro uspokojení základních potřeb.

²¹ Například Mack a Lansley (1985) vycházejí z percepce minimálních potřeb veřejnosti. Žádají respondenty, aby rozřídili 35 vybraných položek na ty, které o něž je dospělý člověk schopen usilovat a bez kterých by neměl být a na ty, které jsou sice žádoucí, ale ne nezbytné.

²² Řada výzkumů (Piachaud, 1974, Mack, Lansley, 1985) se respondentů ptá, zda jsou ochotni platit vyšší daně, aby bylo možno zvýšit podpory chudým. Klíčovým problémem ovšem bývá, nakolik je veřejnost o výši těchto podpor informována. Walker (1987) dokladuje, jak informace o výši podpory ovlivňuje názor respondenta.

²³ Důraz může být kladen buď na jeden nebo na druhý způsob redistribuce prostředků, jako obranu proti chudobě:

– Horizontal equity redistribution (distribuce prostředků mezi různými fázemi životního cyklu – některé z nich jsou totiž z hlediska ohrožení chudobou rizikovější).

mzdou a podporou. Podle něho jsou pilní lidé redistribucí prostřednictvím sociálních podpor trestáni za to, že vydělávají více (progresivní daně), zatímco méně pilní jsou těmito podporami odrazováni, aby získávali prostředky na živobytí prací.²⁴ Nozick (1974) artikuluje tento názor tak, že jakákoliv redistribuce je nespravedlivá, protože čerpá z bohatství tvořeného schopnými a pracovitými jedinci a dává podíl z něho těm, kdo na něho nemají legitimní nárok. Snaha bojovat proti chudobě vytvářením stejných příležitostí (školy, pracovní výcvik ap.) je často napadána jako pozitivní diskriminace.

Levice má tendenci chápat chudobu jako široce rozšířený jev vyžadující extenzivní intervenci státu, která by odstranila nevýhody těch, kdo jsou chudí. Tomu odpovídá „institutional welfare“, založený na názoru, že každý je, v určitou dobu, potřebným. Neboť každý je někdy dítětem, nemocným, starým, nezaměstnaným. A pomoc společnosti je v takovém okamžiku její odpovědností.²⁵ Sociálně demokratický přístup spojuje řešení problému chudoby především se zmenšením nerovnosti ve společnosti. Chce-li společnost zvítězit nad chudobou, musí redukovat především ekonomickou nerovnost.

Podle Jenckse (1993) jsou některé ideologické diference v pohledu na chudobu, které se mohou promítat i do sociální politiky, jednoduše otázkou rozdílných hodnot: „Je distribuce spravedlivá či nespravedlivá?“, nebo „Mají všichni stejné žaludky, nebo je třeba udržet výši mezd tak, jak je vytvořil trh práce, tlačící ke spodní hranici zejména mzdy nekvalifikované práce? Je rozhodnutí stát se svobodnou matkou nemorální?“. Jiné argumenty závisí na faktech: „Zvýší růst minimálních mezd životní standard nekvalifikovaných dělníků, nebo bude prospěch z jejich růstu znehodnocen tím, že jejich růst povede k redukcí pracovních příležitostí? Povede existenční jistota poskytovaná svobodným matkám k růstu jejich počtu a k prohloubení dalších potíží společnosti s jejich dětmi, které vyrostou v neadekvátních podmínkách neúplné rodiny?“

To vše má na mysli Spicker (1993), když konstatuje, že v případě rozlišení absolutní a relativní chudoby nejde pouze o modely chudoby, ale i o specifické politické pozice. Model absolutní chudoby je spojován s politickou pravicí a model relativní chudoby s politickou levicí. Právice má tendenci chápat chudobu jako omezený problém, na který i odezva státu má být jen omezená.²⁶ Tomu odpovídá

– Vertical equity redistribution (distribuce prostředků od těch, kdo jsou v lepší situaci k těm, kdo jsou chudobou ohroženější ve všech fázích svého životního cyklu).

²⁴ Zejména, jestliže rozdíl mezi výší podpory a výší minimální mzdy není dostatečně velký. V praktické rovině je to artikulováno tak, že redistribuce ničí, či alespoň omezuje lidskou snahu tvrději pracovat a usilovat o svůj růst. Tak se i nárůst nezaměstnanosti či nárůst počtu svobodných matek může jevit jako důsledek existence sociální sítě.

²⁵ Sociálně demokratický přístup zdůrazňuje intervenci na trhu práce, redukcí nezaměstnanost a zlepšující mzdové podmínky prostřednictvím minimální mzdy, podporu péče o děti. Poskytování sociálních podpor je založeno na principu univerzalizmu (pro všechny, kdo splňují určité podmínky bez použití testování jejich oprávněnosti ve vztahu k jeho příjemcům či majetku).

²⁶ Neoliberalistický přístup vychází z předpokladu nutnosti omezit na minimum státní zásahy zaměřené na řešení problému chudoby, neboť vedou jen k tomu, že podkopávají ochotu

„residual welfare“ jako sociální síť určená jen pro ty, kdo ji potřebují až po tom, co selhaly jejich pokusy uspokojit své potřeby z vlastních zdrojů či zdrojů rodiny. Bývalý komunistický režim v Československu ovšem dospěl při svém pokusu zrušit chudobu k těmž výsledku. I když chudobu chápal a měřil relativně v příjmové distribuci. V podmínkách nivelizace příjmů tak vykazoval zanedbatelný výskyt chudých a dosáhl zneviditelnění chudoby v politickém diskursu společnosti. Tak se oba pohledy paradoxně sešly ve snaze marginalizovat chudobu a v názoru na potřebu marginálního (reziduálního) welfare state, provázeného stigmatizací jeho klientů.

Různé přístupy a ideologie se nestřetávají jen v politické rovině, ale i ve veřejném mínění. Konsensu v striktním slova smyslu nemusí být nikdy plně dosaženo, přesto je proces jeho vytváření patrný a má praktické důsledky pro vymezení statusu chudoby a chudých a pro míru jejich prestiže ve společnosti. Pokud se týče jeho vlivu na konkrétní sociální politiku, je složitý. Z hlediska konsensuálního přístupu k chudobě vyvstává nejen otázka, do jaké míry je tento konsensus o obsahu chudoby jejím poznáním, ale i otázka do jaké míry by měl být brán v úvahu politickou a státní sférou.²⁷ Veit–Wilson (1987) si v této souvislosti klade otázky, do jaké míry by vláda měla:

- Brát v úvahu konsensus veřejnosti o tom, které indikátory deprivace a jaký jejich počet by měl vymezit situaci, kterou nelze tolerovat – jaký druh a jaká míra deprivace se mění z osobních problémů na politickou otázku.
- Brát v úvahu konsensus veřejnosti o tom, které skupiny ohrožené chudobou by měly být prioritně podporovány (jejich sociální situace pozdvižena a přiblížena podporami situaci majoritní populace).
- Ovlivňovat různé deprivace použitím různých způsobů distribuce welfare (deprivaci nemusí být čeleno jen růstem příjmů).
- Brát v úvahu konsensus veřejnosti o tom, jaká má být úroveň příjmu pro sociální podporu a jaká má být standardizace či komplexnost dávek.

Konsensus o statusu chudoby ovšem nemá význam jen pro sociální politiku a neovlivňuje jen systém sociálních dávek určený chudým. Ovlivňuje celkový postoj společnosti k chudobě a tak přímo i nepřímo jejich existenční situaci (ať již za pomoci výše zmíněných dávek sociální pomoci a systému oprávnění na ně, či prostřednictvím vlivu na sebevědomí chudoby a prostorem, který je chudým vytvářen pro jejich participaci na společenském dění. Zejména koncept chudoby jako deprivace upozorňuje na problém rizika vyloučení chudých ze společnosti a vzta-

---

jedinců postarat se o sebe a vedou populaci k závislosti na státu. Koncepce chudoby jako vyloučené třídy může ovšem být snadno změněna v patologickou percepci chudoby jako problému pouze této třídy.

²⁷ Hranice chudoby může být vymezena jako empiricky odvozená a manifestovatelná minimální úroveň peněžního příjmu, které lidem umožňuje vyhnout se deprivaci. Avšak také (státem stanovené životní minimum) jako maximální peněžní částka, kterou je vláda ochotna poskytnout lidem pro uspokojení jejich uznané prokazatelné potřeby (definice hranice chudoby v pojmech přijatého vymezení sociální jistoty nebo ochoty daňových poplatníků hradit náklady chudých).

huje ji k otázce občanských práv.²⁸ Vyloučení z participace není jen útokem na občanská práva, ale i oboustranným rizikem. Pro vyloučené i pro společnost – zejména tam, kde se týká či může týkat velkého počtu osob. To souvisí s formováním „underclass“, který široce diskutuje například Dahrendorf (1990). To vše jsou důvody, abychom se snažili chudobu poznat a porozumět nejen životní situaci chudých, ale i postoji majoritní populace k nim.

LITERATURA:

- Alcock, P.: *Understanding Poverty*. Macmillan, Hamshire & London, 1993.
- Beveridge, W. H.: *Beveridge Report: Social Insurance nad Allied Services*. HMSO, London 1942.
- Bradshaw, J., Mitchell, D., Morgan, J.: *Evaluating Adequacy: the Potencial of Budget Standards*. *Journal of Social Policy*, 16, 2, 1987, pp. 165–181.
- Dahrendorf, R.: *The Modern Social Conflict: An Essay on the Politics of Liberty*. University of California Press, Barkley 1990.
- Deleeck, H.: *The Adequacy of the Social Security System in Belgium, 1976–1985*. *Journal of Social Policy*, 18, 1, 1989.
- Foucault, M.: *Discipline and Punish*. Allen Lane, London 1977.
- Foucault, M.: *Dějiny šilenství*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1993.
- Goedhart, T., Halberstadt, Kapteyn, V., van Praag, B.: *The Poverty Line: Concept and Measurement*. *Journal of Human Resources*, Vol. 12, No. 4, 1977, pp. 50–520.
- Golding, P., Middleton, S.: *Images of Welfare: Press and Public Attitudes to Welfare*. Basil Blackwell & Martin Robertson, 1982.
- Jencks, Ch.: *Rethinking Social Policy: Race, Poverty and the Underclass*. Harper Perennial, New York 1993.
- Joseph, K., Sumption, J.: *Equality*. John Murray, 1979.
- Kapteyn, A., Kooreman, P., Willemse, R.: *Some Methodological Issues in the Implementation of Subjective Poverty Definitions*. *The Journal of Human Resources*, Vol. 23, No. 2, 1988, pp. 222–242.
- Lewis, O.: *La Vida*. Panther, 1968.
- Mack, J., Lansley, S.: *Poor Britain*. Allen & Uwin, 1985.
- Muffels, R., Kapteyn, A., Bergham, J.: *Poverty in the Netherlands. Report on the Dutch Contribution to an International Comparative Study on Poverty and the Financial Efficiency of the Social Security System*. IVA, Tilburg University, VUGA, The Hague, 1990.
- Nozick, R.: *Anarchy, State and Utopia*. Basic Books, New York 1974. (1974)
- Piachaud, D.: *Attitudes to Pensions*. *Journal of Social Policy*, 3, 2, 1974, pp. 137–146.
- Piachaud, D.: *The Cost of a Child*. Child Poverty Action Groupe, London 1979.
- Piachaud, D.: *Peter Townsend and the Holy Grail*. *New Society*, Vol. 57, No. 10, 1981, pp. 419–421.
- Piachaud, D.: *Problems in Definition and Measurement of Poverty*. *Journal of Social Policy*, 16, 2, 1987, pp. 147–164.
- Rowntree, B., S.: *Poverty: a Study of Town Life*. Macmillan 1901.
- Rowntree, B., S., Kendall, M.: *How the Labourer Lives*. Thomas Nelson and Sons, London 1913.
- Rowntree, B., S.: *Poverty and Progress: a Second Social Survey of York*. Longman 1941.
- Runciman, W., G.: *Relative Deprivation and Social Justice: a Study of Attitudes to Social Inequality in Twentieth-Century England*. Penguin, 1966.
- Sen, A.: *Poverty and Famines*. Clarendon Press, Oxford 1981.

²⁸ To se týká zejména Townsendova konceptu „social exclusion“ (Townsend, 1979), ale i konceptu „shame“ Adama Smithe, který připomenul Sen (1983).

KONSENSUÁLNÍ PŘÍSTUP K DEFINICI CHUDOBY

- Sen, A.: *Poor, Relatively Speaking*. Oxford Economic Papers, 30. 1.1983.
- Sen, A.: *A Sociological Approach to the Measurement of Poverty: A Reply to Peter Townsend*. Oxford Economic Papers, 1985, 37, pp. 669–76.
- Spicker, P.: *Poverty and Social Security*. Routledge, London 1993.
- Swaan, A. de: *In Care of State: Health Care, Education and Welfare in Europe and the USA in the Modern Era*. Polity Press, Cambridge 1988.
- Townsend, P.: *Poverty in the United Kingdom: a Survey of Household Resources and Standards of Living*. Penguin, Harmondsworth 1979.
- Townsend, P.: *Review of Poor Britain*. Poverty, 61, 1985, pp. 42–45.
- Van Praag, B., Goethard, T., Kapteyn, A.: *The Poverty Line: A Pilot Survey in Europe*. The Review of Economics and Statistics, Vol. 62, 1980, pp. 461–465.
- Van Praag, B., Hagenaars, A., Van Weeren, H.: *Poverty in Europe*. Centre for Research in Public Economics. University of Leyden, Leyden 1980.
- Van Praag, B., Hagenaars, A., Van Weeren, H.: *Poverty in Europe*. Review of Income and Wealth, Vol. 28, 1982.
- Veit–Wilson, J.: *Consensual Approaches to Poverty Lines and Social Security*. Journal of Social Policy, 16, 2, 1987, pp. 183–211.
- Walker, R.: *Consensual Approaches to the Definition of Poverty: Towards an Alternative Methodology*. Journal of Social Policy, 16, 2, 1987, pp. 213–226.

CONSENSUAL APPROACH TO POVERTY

Poverty as an objective state can be understood as an absolute poverty (if it is measured in relation to a particular necessary extent of the needs for subsistence), or as a relative poverty (if it is measured in relation to an acceptable standard in particular society). It can be measured directly (by means of consumption, or, as the case may be, by means of welfare indices), or indirectly (by means of incomes). Poverty can represent life's experience (by deprivation, by the feeling of humiliation, by the feeling of exclusion), but this subjective concept of poverty may not necessarily correspond to the objective state of life of family or household that is experiencing it.

In any case, poverty is a social relation. Being poor means to have a particular status that bears a particular set of entitlements. Consensual approach tries to understand how the public opinion delimitates poverty. This approach also tries to estimate the stage of social consensus relative to this delimitation in public opinion. In general expression, this regards the content and extent of the poor's entitlements (what they are entitled to ask from the society). In particular form, this regards the specification of the consensual poverty line, that is the specification of particular income level (welfare or consumption level) that separates the poor from the majority of society.

Consensual approach makes much use of the concepts which were developed within the relative (direct or indirect) measurement of poverty. Veit–Wilson (1987) distinguishes the consensual approach, that focuses on necessary items for subsistences („deprivation indicator method“ or „item-based measures“), and the consensual approach, that focuses on the level of necessary minimum income („income proxy method“ and „income-based measures“). Piachaud (1987) and Walker (1987) distinguish several possibilities within this approach:

- a) What should be the level of incomes (expenditure, consumption), and, as the case may be, which items of the standard of living should form „poverty line“ (public is required to estimate the adequate minimum income).
- b) What does public think as necessary to be granted on the minimum level – the desired „poverty line“ (public is required to specify the index of necessary items for subsistence).
- c) What is public ready to pay by means of taxes as a minimum income – the financeable „poverty line“ (public is required to determine the level of grants for the poor that it is willing to finance from its taxes).

The consensus on the status of poverty is meaningful not only for social policy and it influences not only the system of social grants for the poor. It also influences the whole attitude of

society toward poverty and thus, directly or indirectly, their living situation. This is by means of influencing the conditions of entitlements for social allowances, by means of influencing the self-importance of the poor (the prestige in connection with the status of poverty is also the part of the consensus), and even by means of space that is accorded to the poor in favour of their participation in social events.